

Giuseppe Marci

Letteratura sarda

In presenza di tutte le lingue del mondo

Met vertaling in het nederlands
Con traduzione in lingua olandese

CENTRO DI STUDI FILOLOGICI SARDI / CUEC

Giuseppe Marci

SARDIJNSE LITERATUUR

In tegenwoordigheid van alle talen op de wereld

Redactionele coördinatie
CENTRUM VOOR SARDIJNSE FILOLOGISCHE STUDIES / CUEC

GIUSEPPE MARCI
Sardijnse literatuur
In tegenwoordigheid van alle talen op de wereld

NEDERLANDSE VERTALING DOOR PHILIP SUPÈR

UITGEVERIJ CUEC © 2011
Eerste druk februari 2011
ISBN: 978-88-8467-644-3

De hier afgedrukte tekst is een samenvatting van Giuseppe Marci's boek:
In presenza di tutte le lingue del mondo. Letteratura sarda
(Cagliari, Centrum voor Sardijnse Filologische Studies / Cuec, 2005)

CENTRUM VOOR SARDIJNSE FILOLOGISCHE STUDIES
7, Via Bottego, - 09125 Cagliari
Tel. 070344042 - Fax 0703459844
www.filologiasarda.eu
info@centrostudifilologici.it

CUEC
1, Via Is Mirrionis, 09123 Cagliari
Tel/fax 070271573 - 070291201
www.cuec.eu
info@cuec.eu

Drukwerk: *Il Legatore*, Cagliari

Omslagillustratie:
Sardigna, foto van Giorgio Dettori

Lofzang op de ‘sardità’

Een gegeven dat meer dan welk ander ook bepalend is voor Sardinië, voor zijn geschiedenis en voor het werk van zijn schrijvers, is gelegen in de omgang die Sardijnen door de eeuwen heen hebben gehad met vele verschillende volkeren, culturen en talen. Hierdoor hebben zij hun eigen taal en hun eigen manier van zich uitdrukken ontwikkeld *in tegenwoordigheid van alle talen op de wereld*, in een dialoog met alle aardbewoners met wie ze, door scheepvaart, handel of oorlog, in contact zijn gekomen.

Het Sardijns en het literaire gebruik ervan vormen een ingewikkelde kwestie. Deze zo oude taal, die ogenschijnlijk weinig aanwezig is in wat in geschreven vorm is overgeleverd, steunt namelijk op, enerzijds, het vruchtbare samenkomen van het orale en het schriftelijke domein en, anderzijds, de gewoonte om zich te meten aan de talen van dominante culturen. Zo is ook te verklaren dat er in de twintigste eeuw schrijvers waren die, in proza en poëzie, alle variëteiten van het Sardijns hebben willen aanwenden, maar ook vormen van taal die in nog hogere mate hybride zijn.

In *Éloge de la créolité* stellen Jean Bernabé, Patrick Chamoiseau en Raphaël Confiant dat ze een ‘*minutieuse exploration de nous-mêmes*’ zijn begonnen, een archeologische opgraving waarmee ze alles wat in de loop der eeuwen is bedolven onder het hectische gewoel van hun geschiedenis, willen proberen terug te vinden.

Ook in ons geval zou een ‘opgraving’ de verschillende innerlijke lagen moeten blootleggen in *nous-même*, in onze cultuur, denkwereld en psychologie.

Daartoe moeten we de Sardijnse geschiedenis in ogenschouw nemen over vele millenia, en de etnische en historische hoofdrolspeler daarin - ‘de Sardijn’ - de hem toekomende plaats teruggeven. Die hoofdrolspeler is namelijk in de geschiedschrijving en in de literaire geschiedschrijving vrijwel geheel vergeten. Wat we te zien hebben gekregen is een variabel aantal van meerdere Sardinië’s: het Fenicisch-Punische Sardinië, het Romeinse Sardinië, het Catalaans-Aragonese Sardinië, het Sardinië van Savoye’s. Slechts heel zelden

wordt in studies de eenmakende kracht in aanmerking genomen die uitgaat van het volk dat het eiland al duizenden jaren bewoont, van de manier waarop dit volk *zichzelf* en zijn *territorium* percipieert, van zijn kijk op de wereld.

Over de collectieve geschiedenis van de Sardijnen in hun geografische omgeving die zo sterk wordt bepaald door het feit dat het om een eiland gaat, weten we veel, en weten we evenveel niet. En omdat we zoveel niet weten lijken we het recht te hebben dat wat we wél weten onder te waarderen. Terwijl het juist zo zou moeten zijn dat hetgeen we wel weten ons ertoe verplicht onze volle aandacht te richten op dat wat niet gedocumenteerd en dus ‘afwezig’ is, om dat als het ware als wél aanwezig te beschouwen.

En dit geldt des te meer als we ons begeven op het terrein van de literaire communicatie en dus in de sfeer van de perceptie en de verbeelding van de werkelijkheid, als we willen doordringen in de conventies die schrijver en lezer met elkaar verbinden.

In de eerste plaats moeten we voor ogen houden dat Sardijnse lezers en schrijvers een levensgevoel delen dat is gebaseerd op, zoals de schrijver Giuseppe Dessì heeft gesteld, een andere notie van tijd dan de klassiek Europese. Sardijnen leven in een stilstaande tijd, ‘een eeuwig heden’, waar niets verloren gaat en alles zijn actualiteit behoudt.

In de literatuur vinden we de geologische tijdperken terug waarin de ‘gesteenten’ zijn gevormd die ook nu nog zo’n belangrijke plaats innemen in het collectieve bewustzijn van de Sardijnen. Maar ook de scheepvaart en de handel, de eerste handvol zaad die is uitgestrooid, de eerste wijn geperst uit druiven toen er nog vele jaren te gaan waren naar het begin van de Nuraghe-cultuur.

Hoe zou dat ook anders kunnen op een eiland met duizenden monumenten - de nuraghes - die ons niet zozeer beschermen tegen een naderende vijand alswel tegen het gevaar van het vergeten, tegen het gevaar onze eigen geschiedenis kwijt te raken? En dat die bescherming werkt zien we bijvoorbeeld in de romans van Grazia Deledda, die er duidelijk het stempel van dragen en waarin aan termen als ‘van lang geleden’, ‘primitief’ en ‘prehistorisch’ een positieve waarde wordt toegekend. Het zijn termen die de kwaliteit weergeven van een tijd die ver van ons verwijderd is, van een

verloren tijd, van een domein en hoedanigheid waaruit het Sardijnse volk is losgescheurd en waarnaar het verlangt terug te keren.

Evenzeer moeten we onze aandacht richten op het vlechtwerk van alle diepgaande contacten die de Sardijnen zijn aangegaan met, eerst, de Latijnse cultuur en later met de Italiaanse en de Spaanse.

In zekere zin gaat het hier om een *privilege*: de Sardijnen hebben de kans gekregen om deze hoogstaande culturele universa van binnenuit te leren kennen, om zich die eigen te maken.

Contacten tussen de Sardijnen en het Italiaanse schiereiland zijn er altijd geweest. Al duizenden jaren voor Christus bevoeren de Sardijnen de Middellandse Zee, en deden ze bijvoorbeeld aan ruilhandel in obsidiaan met de Liguren. Zo ontstonden blijvende contacten die nog werden versterkt door goederenhandel en het overnemen van de taal in de middeleeuwen. Genua en Pisa waren de havens die hun toegang gaven tot dat wat Italië ging worden, tot de Italiaanse taal, cultuur en literatuur. Er is hier sprake van een vrije keuze van de Sardijnen, die dan ook gedurende de hele Spaanse tijd heeft standgehouden en ons het proces van Italianisering dat, eeuwen later, werd ingezet na de unie met Piëmonte, beter laat begrijpen. Het gaat hier niet om het afwijzen van het fundament van de eigen identiteit, maar om het verwerven van middelen om de essentie daarvan nog beter naar boven te halen.

De culturele en literaire geschiedenis

De Sardijnen stammen uit een zeer ver verwijderde geschiedenis, waarvan niemand precies kan zeggen wanneer die is begonnen. En dus heeft het ook weinig zin zich af te vragen wanneer in de dageraad van onze wereld de eerste mens voet op het eiland zette. Net zoals het geen zin heeft ons af te vragen wie dat was, waar hij vandaan kwam en waardoor hij precies op dat stuk land is terechtgekomen; of daaraan een bewuste keuze ten grondslag lag of dat hij door een zeestroming of een speling van de wind tegen zijn wil ernaartoe is gestuurd.

Uit die stamvader en uit de moeders die hij met zich meebracht is een geslacht voortgekomen waarvan we maar één ding met zekerheid kunnen zeggen: dat het Sardinië heeft gekozen als woongebied. Al het andere is veel onduidelijker en verliest zich in de gekronkelde gang van de millennia, in het zich telkens vernieuwen van mensensoorten, culturen en talen, ten gevolge van de constante toevoer van nieuwe invloeden. Dit laatste hoeft niet te verbazen, aangezien we het hebben over een eiland dat midden in de Middellandse Zee is gelegen en dat dus een vanzelfsprekende verbindingshaven vormt voor de scheepvaart, een plek die de natuur heeft aangewezen als centrum van ontmoetingen en uitwisselingen.

Een van de vroegste gegevens waarover we beschikken is dat ergens rond 7000 voor Christus iemand obsidiaan vanuit Sardinië naar Ligurië heeft gebracht. Dit glasachtige gesteente werd in het Mesolithicum en Neolithicum gebruikt om werktuigen, messen en speer - en pijlpunten mee te maken. Wie zal zeggen wie het heeft uitgehouwen, wie het heeft vervoerd en op wat voor schip? Waren het bewoners van het eiland of Liguren? Ging het om een gewelddadige roof of om een vriendschappelijke uitwisseling van personen die het belang van de handel inzagen? Op welke manier, in welke taal hebben ze met elkaar gecommuniceerd?

In dezelfde tijd ontwikkelde zich het pottenbakken en de decoratietechnieken, werden er standbeelden, woningen en graven gemaakt, sacrale cirkels gevormd, megalitische constellaties opgesteld

die lijken op dergelijke uitingen in vele delen van West-Europa, van het Iberisch schiereiland tot Ierland, ontwikkelden zich gestructureerde culturele vormen die herkenbaar waren aan een overheersend kenmerk. Deze culturele vormen ontwikkelden zich binnen de Sardijnse wereld, maar getuigen van contacten met de beschavingen van het oosterse Middellandse Zeegebied, het Iberisch en Italis schiereiland en zuidelijk Frankrijk.

Een zeer dynamisch beeld, dat nog sprekender wordt als we bedenken dat, toen het obsidiaan in onbruik raakte en, vanaf de Kopertijd (2900-2300), de metalen hun intrede deden, er een, wat de archeoloog Giovanni Lilliu heeft aangeduid als ‘metaalkoorts’, uitbrak. De ‘metaalmensen’ met hun technische vaardigheden en hun zucht naar avontuur en materieel gewin begonnen routes te volgen die vanuit Anatolië en de Egeïsche Eilanden naar het Westen voerden, naar het Iberisch schiereiland, naar Frankrijk, naar de Atlantische en Baltische streken, naar de Balkan, Malta, Sicilië en Sardinië.

Over de taal die werd gesproken in het tijdperk voor de Nuraghe-cultuur weten we weinig, en over die van Nuraghe-cultuur zelf eigenlijk ook. Er zijn ons alleen wat *relicten* overgeleverd (in plaatsnamen en woorden) die teruggaan op zeer oude tijden en pre-Indo-Europese kenmerken hebben.

De geschiedenis heeft zijn spel van het over elkaar laten vallen van heel verschillende lagen nooit onderbroken en heeft zo de basis gelegd waaruit een taalvorm kon voortkomen die wij nu zien als een zeer rijkgeschakeerd *pre-Romaans substraat*, waarin paleo-Sardische componenten samengaan met Punische, maar ook met Iberische relicten die wijzen op invloeden van het Baskisch. Wat betreft de fonetische component heeft de taalkundige Max Leonard gewezen op mogelijke invloeden uit Gascogne, Sicilië en Zuid-Italië, en ook van Berberse dialecten en Afro-Aziatische talen.

Wie zal zeggen of dit alles is. Vanaf de achtste eeuw voor Christus begint de tijd waarin de opeenvolging van steeds nieuwe volkeren op Sardinië historisch is vastgelegd: Feniciërs, Carthagers, Romeinen, Vandalen, Byzantijnen, Arabieren, Pisanen, Genuezen, Catalanen, Aragonezen, Piëmontezen. Telkens andere gebruiken, telkens een andere taal. De Sardijnen leerden die woorden en namen ze op in de

bestaande, oude pre-Indo-Europese taal, die zich gaandeweg ontwikkelde tot een substraat, maar een levend en bruisend substraat dat in staat was zich te handhaven in de wortels van sommige woorden, in veel plaatsnamen, in de ontwikkelingsprocessen van hoger gelegen taal-lagen.

Wat we niet weten is meer dan wat we wel weten. En in wat we niet weten, in wat we alleen maar kunnen vermoeden maar wat zich niet toont in enig relict, enige wortel of plaatsnaam, verbergt zich de strijd om het bestaan, de angsten, de hoop, het lijden van de mensen.

Het moet niet eenvoudig geweest zijn om over te gaan van de eigen taal op die van Rome. Die noodzaak deed zich voor toen de banden met Carthago werden verbroken en Sardinië een Romeinse provincie werd.

Ook uit deze nieuwe fase zijn de gegevens over de culturele en taalkundige geschiedenis niet bepaald overdadig. Wagner sprak zelfs over 'de zwijsende eeuwen' om het tijdperk aan te duiden waarin lokale talen werden geabsorbeerd in die van de Romeinen, en daarna, dat van de overgang van het Latijn naar het Sardijns.

Zwijsende eeuwen. Duisternis. Zoals die heerst in het ruim van een schip dat mensen van het ene continent naar het andere brengt, tegen hun wil en met minachting voor wel recht dan ook.

Wie het geduld kan opbrengen om de loop van de tijd te volgen, kan tot de filosofische conclusie komen dat alles eindig is, ook de macht van de Romeinen. Na dat einde komt Sardinië onder het gezag van het Byzantijnse Rijk. Taalkundig gezien is een vernieuwing dat de officiële taal nu het Grieks wordt. Maar dan valt ook het Oost-Romeinse Rijk, waarmee het gebruik van het Grieks weer verdwijnt.

En nu doet zich, op een eiland waar al eeuwen in een officiële context of ten dienste van het openbaar bestuur geen lokale taal werd gebruikt, een onverwachte ontwikkeling voor. Het Grieks is verdwenen en de Latijnse cultuur is 'opgedroogd'. Het lijkt erop dat er niet meer gesproken kan worden. Maar er komt redding uit een onvermoede bron: het Sardijns van het oude pre-Indo-Europese en mediterrane substraat, waarin de juwelen verborgen liggen van Punische en Berberse, Iberische, Siciliaanse en Zuid-Italiaanse relictten of van welk ander contact uit het verre verleden ook, en

waarop in een recenter tijdperk zich het sediment van het Latijn heeft afgezet.

Dit is de taal waartoe de Sardijnen hun toevlucht nemen voor het schrijven van hun officiële documenten. Ze doen dat in een volkstaal die ontstaat tegelijk met, of misschien zelfs vóór, de andere Romaanse talen. Dit kunnen we zien als een gunstige ontwikkeling, zeker als we een vergelijking maken met de veel pijnlijker gevallen van volkeren die de mogelijkheid om tot een taal te komen die duidelijk herkenbaar is als hun eigen, geheel zijn kwijtgeraakt. Zij moesten en moeten hun identiteit in stand trachten te houden met de taal van een natie waaraan ze onderworpen zijn geweest.

Een feit is wel dat het Sardijns, dat tot die tijd alleen mondeling, in de sfeer van het dagelijks leven, werd gebruikt, en dan vooral in een niet stedelijke omgeving, niet onmiddellijk geschikt was voor de meer verfijnde functies van geschreven medium of taal voor bestuurlijke en diplomatieke communicatie.

Misschien kwam het voort uit de pure noodzaak tot overleven, misschien uit de houding die een deel van hen was geworden in de lange periode van overheersing sinds de Nuraghe-beschaving. In elke geval gingen de Sardijnen ertoe over hun documenten vorm te geven volgens de modellen die ze hadden geleerd van de naties waaraan ze onderworpen waren geweest en waarmee ze diplomatieke, culturele en handelsrelaties onderhielden. En dat was ook wel begrijpelijk voor een klein land dat zijn zonen naar het oosten uitzond om te studeren, naar de steden dus van het Italiaanse schiereiland waar al gerenommeerde universiteiten bestonden. Of naar de steden in het westen, op het Iberisch schiereiland, waarmee de Sardijnen niet alleen een innige band onderhielden om er te kunnen studeren, maar waarmee ook handel werd gedreven, diplomatiek verkeer bestond en huwelijkspartners werden uitgewisseld. En de vorst van een kleine rurale staat kon daarbij ook niet voorbij gaan aan het bestaan van de belangrijke cultuur die zich had ontwikkeld aan de zuidkust van de Provence, waar de schepen aanmeerden die handel dreven met het zuiden van Frankrijk, maar ook met Genua en Pisa.

Als er sprake was geweest van evenredige krachten had het 'spel' eeuwen kunnen voortgaan, in een evenwicht dat door zowel politieke en handelsbelangen als huwelijksbanden intact werd gehouden. Maar op een algemener niveau, dat van het hoge gezag - keizerrijk en

pauselijke macht - dienden zich ontwikkelingen aan die het bestaan van een kleine gemeenschap op een eiland waarnaar zich grote belangen gingen richten, niet ongemoeid konden laten.

Niemand zal er iets van gemerkt hebben op het eiland, toen op 4 april 1297 Bonifatius VIII het Rijk van Sardinië en Corsica als leengoed toewees aan Jacobus II van Aragón. Misschien werd de gebeurtenis ook wel van weinig belang geacht, gezien ook het feit dat er in de kwart eeuw die volgde niets gebeurde. Pas in 1323 kwam het tot een militaire expeditie - onder aanvoering van Alfons van Aragón - om Sardinië te veroveren.

De ingrijpende gevolgen van deze gebeurtenis worden duidelijk in de decennia daarna, waarin de aanwezigheid van Catalanen toeneemt, eerst Pisa en daarna Genua wordt verdreven en er een breuk ontstaat tussen het Sardijnse gewest Arborea en het huis van Aragón. Uit deze laatste ontwikkeling komt een oorlog voort die pas in 1409 wordt beëindigd, wanneer de Catalanen Arborea definitief verslaan in de slag bij Sanluri.

In de tussentijd had zich de hongersnood (en economische crisis) van 1333 voorgedaan en de zwarte pest van 1348, die natuurlijk een negatieve uitwerking hadden op de toch al precaire demografische ontwikkeling. Maar ook werd de *Carta de Logu* afgekondigd, de wetgeving van Eleonora, koningin van het gewest Arborea. Deze wetten waren opgesteld in het Sardijns en zouden tot 1827 van kracht blijven. Ze vormden voor de Sardijnen een belangrijk houvast wat betreft hun identiteit als volk.

In 1421 ging de *Carta de Logu* gelden voor heel Sardinië. Zo kreeg de lokale taal een niet te veronachtzamen positie in juridische aangelegenheden - samen met het Catalaans en het Castiliaans, de taal van het Koninkrijk Spanje.

Het is opvallend dat deze talen naast elkaar hebben kunnen bestaan in toch tamelijk bijzondere omstandigheden. Het Catalaans verspreidt zich vanuit de steden, waar deze taal het meest intensief wordt gebruikt, naar het binnenland. Het houdt stand ook na het samengaan van de koninkrijken van Aragón en Castilië en behoudt zijn publieke functie tot 1643. Vanaf dat jaar is het Castiliaans de taal die wordt gebruikt voor openbare verordeningen. Op zijn beurt weet het Castiliaans diep in Sardinië en de Sardijnen door te dringen. Het

past zich aan aan de smaak, aan de manier van zich uitdrukken en aan de geest van de Sardijnen, aan hun complexe innerlijke wereld.

Bij elke wending die de geschiedenis neemt is er wel iemand die naar voren komt om de Sardijnen te verwijten dat ze hun talen nooit goed hebben geleerd. De oudste schrijver die met dat gemopper werd bestookt is de bisschop Lucifero (300-370). Hij schreef zijn teksten in een Latijn dat als bijna Barbaars werd gekwalificeerd. En zo kan deze bisschop uit Cagliari worden gezien als het beginpunt van de Sardijnse literaire traditie. Niet alleen chronologisch, maar ook doordat hij als eerste een manier van schrijven heeft gehanteerd die de Sardijnse schrijvers tot in onze tijd is blijven aanleven: zich in evenwicht houden tussen meerdere talen en culturen. Een beetje ten gevolge van conditionering door de historische omstandigheden, een beetje als persoonlijke keuze, die zo een onderscheidend kenmerk van een heel volk wordt.

Het Castiliaans schiet dus wortel en vergaart in Sardinië zoveel levenskracht dat het de taal lukt om zich te handhaven ook na het eind van de Spaanse overheersing. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er talrijke Catalaanse en Spaanse woorden en uitdrukkingen te vinden zijn in het Sardijns. We treffen ze aan in de omgangstaal, in de taal van de overheid, die van de kerk en van de cultuur.

1718 is het jaar van het Verdrag van Londen, waarmee Sardinië wordt toegewezen aan Victor Amadeus II van Savoye.

Hoeveel Sardijnen zouden geweten hebben van deze diplomatieke overeenkomst? En als ze er van hadden geweten, zouden ze dan ervoor zijn geweest of ertegen? En zouden ze in staat zijn geweest zich alle toekomstige gevolgen voor te stellen van deze band met het hertogdom Piëmonte, die twee regio's met geheel verschillende geschiedenissen tot de spil van de Italiaanse eenwording zou maken?

Inmiddels hebben we genoeg gegevens om een ingewikkeld hoofdstuk uit de geschiedenis van het eiland te reconstrueren, een hoofdstuk dat wordt gekenmerkt door het overschrijden van weer een nieuwe grens, door het ontstaan van nieuwe nostalgie, door het opklaaien van hoop, maar ook van veel controverses. In de Sardijnen leeft de herinnering aan het machtige Spanje, de frustratie over de hun opgelegde band met het kleine Piëmonte en de bitterheid over

de geringe waardering die de Savoye's tonen voor hun nieuwe landsdeel. Maar er is ook voldoening over het herleven van een oud, nooit gedoofd besef: in de geest *Italiaans* te zijn. Daarnaast beginnen de Sardijnen zichzelf te zien als dragers van een *sardità* die de geschiedenis keer op keer heeft proberen te vertrappen. En natuurlijk zijn er ook de dagelijkse problemen van een volk dat bestaat uit circa 300.000 mensen (11 inwoners per vierkante kilometer) verspreid over een gebied zonder communicatiemogelijkheden, een gebied waar het onveilig is, waar malaria heerst, dat eeuwenlang verstoken is geweest van ook maar de schamelste bron van inkomsten.

Politiek en economisch gezien zijn de omstandigheden moeilijk, rijk en vitaal wat betreft de taal en cultuur. Het Spaans schuift naar de achtergrond (maar verdwijnt niet); het Sardijns handhaaft zich en verwerft zelfs waardigheid en ontwikkelingskracht in de literatuur; het Italiaans, de taal waarmee de Sardijnen al van oudsher vertrouwd waren, verbreidt zich verder.

Het was een periode van 'wederopbloei' die afliep in de laatste jaren van de achttiende eeuw, toen de binnenlandse situatie zich gingen vervlechten met die in de Europese politiek. De komst van een Franse vloot, die was uitgestuurd om Sardinië te veroveren, kreeg in zekere zin de functie van lont in het kruitvat. De Sardijnen sloegen de aanval af. De overwinning versterkte zowel het besef van de eigen kracht als de ergernis over de Piëmonteze arrogantie. Een direct gevolg van deze gevoelens was het oproer van 1794, waarbij de overheersers met voorbeeldige hoffelijkheid naar hun schepen werden begeleid en met al hun bezittingen, inclusief de rijkdommen die ze hadden vergaard tijdens de periode van hun gezag over het eiland, werden heengezonden.

Tegen deze achtergrond kon de opstand rijpen die werd geleid door Giovanni Maria Angioy en die kan worden gezien als de laatste kaart die nog kon worden uitgespeeld toen alle andere hoop op verbetering van de toestand op het eiland was vervlogen. Op deze aanzet tot een heuse revolutie volgde een tijd van wrede onderdrukking die Sardinië in een bloedbad deed veranderen, elke hoop verstikte en, vijftien jaar voor, met het Congres van Wenen, heel Europa met een dergelijke opdracht werd geconfronteerd, een restauratieproces in gang zette.

Van deze gebeurtenissen, van deze hectische, avontuurlijke en fascinerende fase in de Sardijnse geschiedenis - en zeker ook van het menselijke aspect ervan - biedt de *Autobiografia* van Vincenzo Sulis (1758-1834), in een Italiaans waarin zich klanken en termen dooreenmengen uit alle op Sardinië gesproken talen, een treffend verslag.

Iedereen zal natuurlijk zijn eigen accenten leggen, maar het lijdt geen twijfel dat de geschiedenis van het eiland in de negentiende eeuw een radicale wending neemt.

1847 is het jaar van de zogenaamde *perfetta fusione* ('volmaakte fusie'), waarmee, na een langdurige meningenstrijd, de Sardijnen hun institutionele privileges opgeven en de eenwording met Piëmonte een feit wordt. De historische processen die daarna volgen tijdens het *Risorgimento* spiegelen zich in de keuzes van de Sardijnse schrijvers en academici. In de tweede helft van de negentiende eeuw schreven zij in het Italiaans, ook als het ging om werken die aandacht vroegen voor het lot van het Sardijnse vaderland en voor de hoge deugden van de helden uit verschillende tijdperken van de eigen geschiedenis.

Dit laatste kan tegenstrijdig lijken, maar ook hier zien we weer dat de Sardijnen een taal kiezen die het meest effectief is in de gegeven omstandigheden. Een van de talen die ze beheersen doordat ze in de loop der eeuwen, uit noodzaak of eigen keuze, zich meerdere talen hebben eigen gemaakt. En daarbij hebben ze de vaardigheden verworven om die talen afzonderlijk te gebruiken, te vermengen, en om hun eigen taal, hun 'moedertaal', te laten doorschemeren, ook als ze schrijven in een andere.

1861 is het jaar van de Italiaanse eenwording, een eenwording die het werk is van twee regio's ver buiten het landscentrum, een eenwording die niet zal leiden tot dezelfde evenwichtige en harmonieuze bestaansmogelijkheden in de verschillende delen van de natie.

Het beeld van deze periode dat, in zowel thematiek als gebruikte taalvormen, de literatuur ons biedt is logisch en tegelijkertijd moeilijk te verklaren: de negentiende-eeuwse schrijvers voelen zich Sardijn én Italiaan. En kiezen ervoor in het Italiaans te schrijven. Het politieke 'sardisme' was zonder Enrico Costa (1841-1909)

hoogstwaarschijnlijk nooit erg sterk geworden. Deze historicus wilde in alles wat hij schreef de Sardijnen aansporen zich te verdiepen in de ‘geschiedenissen’ van hun eiland. En toch schreef Costa zijn omvangrijke historische en literaire oeuvre, dat als geografische illustratie van Sardinië kan gelden, in het Italiaans. En dat deden ook de andere schrijvers die actief waren in een tijd die in het teken stond van de Romantiek, de herontdekking van het concept *volk* en het idee van de *natiestaat*.

De twintigste eeuw wordt geopend met de romans en verhalen van Grazia Deledda (1871-1936), de schrijfster die in 1926 de Nobelprijs voor literatuur toegewezen zou krijgen, en met de poëzie van Sebastiano Satta (1867-1914). Deze auteurs tonen twee verschillende manieren om in het Italiaans een innerlijke wereld weer te geven die zeer sterk bepaald wordt door het ‘Sardijnse universum’ waarin zij zijn geboren en waarin hun persoonlijkheid is gevormd.

En iets dergelijks doen daarna ook andere schrijvers, waarbij ieder van hen een eigen stijl zoekt in dialoog met ontwikkelingen in de literatuur in Italië, Europa en de rest van de wereld. Om er enkele te noemen: Emilio Lussu (1890-1975), Giuseppe Dessì (1909-1977), Salvatore Satta (1902-1975), Benvenuto Lobina (1914-1993), Sergio Atzeni (1952-1995). Schrijvers die actief waren in de eerste en later in de tweede helft van de eeuw, wanneer, na de Tweede Wereldoorlog, het Koninkrijk Italië een republiek is geworden (1946) en Sardinië een statuut heeft gekregen waarin zijn autonomie binnen de Italiaanse staat is vastgelegd (1948).

In deze samenvatting is het echter niet de bedoeling diep in te gaan op afzonderlijke schrijvers. Waar het ons hier om gaat is een algemene tendens, een *Weltanschauung* waarin gemeenschappelijke denkbeelden en overtuigingen aan te wijzen zijn, waarin we het telkens opbloeien en zich vervlechten zien van talen die een functie krijgen in het persoonlijk leven, in het spreken en in het schrijven, in het denken en in het bidden.

Ieder op zijn eigen manier, getuigen al deze schrijvers van een idee van identiteit dat het resultaat is van een langzaam proces van leven, reflectie en studie, een proces dat zich gaandeweg ontwikkelt, dat groeit en zichzelf steeds wijzigt (en soms zichzelf *uitvindt*), een proces dat zo gunstig mogelijk zijn voordeel doet met de

ontmoetingen en de kennis die het op zijn pad vindt. En aan het eind waarvan het besef kan ontstaan dat er, behalve de individuele, etno-historische, ook ruimere, meervoudige en complexe dimensies van identiteit denkbaar zijn, die ertoe kunnen bijdragen dat de grenzen van 'het vaderland', of dat nu groot is of klein, zich verwijden.

Giuseppe Dessì en Sergio Atzeni bijvoorbeeld delen een dergelijke interpretatie van het begrip identiteit. Beiden hebben met passie en rationaliteit over Sardinië gefilosofeerd en geschreven zonder ooit het zicht op en de aandacht voor verder gelegen horizons te verliezen. Misschien is het feit dat zij zowel Sardijn, Italiaan als Europeaan wilden zijn, en ze erin zijn geslaagd om in hun verhalend proza deze complexe warboel van identiteiten een plaats te geven, de reden dat deze auteurs een onmiskenbaar stempel hebben gedrukt op de hedendaagse literatuur.

In het licht van het het voorafgaande zouden we de culturele en literaire geschiedenis van de Sardijnen kunnen zien als een soort voorbereiding op de toekomst: het lot dwingt ze al sinds heel oude tijden zich in te stellen op tijden van globalisering. Ze zijn uit hun dorpen gerukt en weggelanceerd in de wereld van de internationale betrekkingen. De omgang met Feniciërs, Romeinen, Catalanen en Aragonezen, Piëmontezen en Italianen was een vertrouwde zaak voor ze. Ze zijn eraan gewend om naast hun eigen taal ook die van andere volkeren te gebruiken, om de culturen te bestuderen van zeer machtige naties, met wie ze contacten moesten aangaan die misschien wel complexer waren dan ons hedendaagse telematische verkeer. Een geschiedenis al met al waardoor de Sardijnen in staat kunnen worden geacht het hoofd te bieden aan de problemen van het heden en die ze goed toegerust de toekomst laat binnentreden. Als ze maar oog blijven houden voor hun eigen geschiedenis en daaruit lering weten te trekken.

Cronologia/Chronologisch overzicht

Dalle origini all'Ottocento

Van het begin tot en met de negentiende eeuw

IV ^e eeuw	EUSEBIO	<i>Epistolae ad Constantium, ad presbyteros et plebem Italiae, ad Gregorium episc. Spanensem</i>
	LUCIFERI CALARITANI	<i>Moriundum esse pro dei filio</i>
	LUCIFERI CALARITANI	<i>De Sancto Athanasio</i>
	LUCIFERI CALARITANI	<i>De non conveniendo cum haereticis</i>
XI ^e eeuw		<i>Carta scritta in caratteri greci</i>
XII ^e eeuw		<i>Passio di S. Antioco</i>
		<i>Passio Sancti Lussori</i>
		<i>Passio sanctorum martyrum Gavini, Proti et Januari</i>
		<i>Passione di Sant'Antioco</i>
		<i>Statuti di Castelsardo</i>
		<i>Statuti di Sassari</i>
		<i>La vita e l'ufficio di San Giorgio di Suelli</i>
		<i>Legenda Sancti Saturni</i>
		<i>Legenda Sanctissimi praesulis Georgii Suelensis</i>
XIII ^e eeuw		<i>Libellus Judicum Turritanorum</i>
1070-1216		<i>Carte Volgari di Cagliari</i>
XII ^e -XIII ^e eeuw		<i>Condaghe di S. Maria di Bonarcado</i>
XII ^e -XIII ^e eeuw		<i>Condaghe di S. Nicola di Trullas</i>
XII ^e -XIII ^e eeuw		<i>Condaghe di San Gavino di Porto Torres</i>
XII ^e -XIII ^e eeuw		<i>Condaghe di S. Pietro di Silki</i>
1318-1321		<i>Breve del porto di Cagliari</i>
1353	MARIANO IV	<i>Codice rurale</i>
1392?	ELEONORA D'ARBOREA	<i>Carta de Logu</i>
1004-1478		<i>Cartulari de Arborea</i>
XV ^e eeuw		<i>Registro di San Pietro di Sorres</i>
1400		<i>Laudario</i>
		<i>Laude de Nostra Signora de sa Rosa</i>
		<i>Laudes de sa Santa Rughe</i>
	ANTONIO CANO	<i>Sa vitta et sa morte et passione de Sancti Gavinu, Prothu et Januariu</i>
1550	RODERIGO HUNNO BAEZA	<i>Caralis panegyricus</i>
	PROTO ARCA	<i>De bello et interitu marchionis Oristanei</i>
	GIOVANNI FRANCESCO FARA	<i>De corographia Sardiniae</i>

	RODERIGO HUNNO BAEZA	<i>In dispar coniugium</i>
	GIOVANNI ARCA	<i>Naturalis et moralis historiae de rebus Sardiniae</i>
	SIGISMONDO ARQUER	<i>Sardiniae brevis historia et descriptio</i>
1556	GAVINO SAMBIGUCCI	<i>In hermathenam Bocchiam interpretatio</i>
1565	JUAN TOMAS PORCELL	<i>Informacion y curacion de la peste de Çaragoza, y preservacion contra la peste en general</i>
1570?	SIGISMONDO ARQUER	<i>Coplas al imagen del Crucifixo</i>
1571	ANTONIO LO FRASSO	<i>El verdadero discurso de la gloriosa victoria</i>
	ANTONIO LO FRASSO	<i>Los mil y dozientos consejos y avisos discretos</i>
1572	FRANCESCO BELLIT	<i>Capitols de Cort del estament militar de Sardenya</i>
1573	ANTONIO LO FRASSO	<i>Los diez libros de la fortuna d'amor</i>
1580	GIOVANNI FRANCESCO FARA	<i>De rebus sardois</i>
1582	GIROLAMO ARAOLLA	<i>Sa vida, su martiriu et morte d'essos gloriosos martires Gavinu, Brothu et Gianuari</i>
1590?	GIOVANNI ARCA	<i>Barbaricinarum libelli</i>
1591	PIETRO GIOVANNI ARQUER	<i>Capitols de Cort del Estament militar de Sardenya ec., y de nou añadits y stampats los capitols dels parlaments reespectivament celebrats per los señors Don Joan Coloma y D. Miguel de Moncada</i>
1595	ANTIOCO BRONDO	<i>Historia y milagros de N. Señora de Buenayre de la Ciudad de Caller</i>
1596	PIETRO DELITALA	<i>Rime diverse</i>
1597	GEROLAMO ARAOLLA	<i>Rimas diversas spirituales</i>
1598	GIOVANNI ARCA	<i>De sanctis Sardiniae</i>
XVII ^e eeuw		<i>Canzoniere ispano-sardo</i>
1600	ANTIOCO DEL ARCA	<i>El saco imaginado</i>
	JUAN FRANCISCO CARMONA	<i>Passión de Christo nuestro Señor</i>
1603	PIETRO GIOVANNI ARQUER	<i>Rubrica de tots los reals privilegis concedits a la magnifica ciutat de Caller por los serenissimos Reys de Arago</i>
1612	ANTIOCO BRONDO	<i>Commentario sull'Apocalissi</i>
1627	JACINTO ARNAL DE BOLEA	<i>Encomiosen octavas al Torneo</i>
	GIAN MATTEO GARIPA	<i>Legendariu de santas virgines, et martires de Jesu Christu. Hue si contenen exemplos admirables, necessarios ad ogni sorte de personas, qui pretenden salvare sas animas insoro. Vogadas de Italianu in Sardu per Ioan Matheu Garipa Sacerdote Orgosolesu pro utile d'essos devotos dessa natione sua.</i>

		<i>Andat dedicadu assas Iuvenes de Baunei, et Triei unu tempus Parrochianas suas in su Regnu de Sardigna</i>
1630?	GIOVANNI DEXART	<i>Discursos politicos de los Varones illustr. de Sardeña</i>
1631	JUAN FRANCISCO CARMONA	<i>Alabanças de los Santos de Sardeña</i>
	GIOVANNI DEXART	<i>Discursos y apuntamientos sobre la proposicion hecha en nombre de su Magestad a los tres Braços ecclesiastico, militar y real en 8 de henero de 1631 por Don Geronimo Pimentel marques de Vayona, virrey</i>
1633	GIOVANNI DEXART	<i>Pro marchione de Villa Cidro, domino Encontratae de Planargia contra Promotorem fiscalem Mensae episc. Bosanensis</i>
1636	JACINTO ARNAL DE BOLEA	<i>El Forastero</i>
1638	SAVATORE VIDAL	<i>Urania sulcitana</i>
1639	FRANCISCO ANGELO DE VICO	<i>Historia general de la Isla y Reyno de Sardeña</i>
	SALVATORE VIDAL	<i>Madriperla serafica della vita et miracoli del B. Salvatore da Orta</i>
1640	FRANCISCO ANGELO DE VICO	<i>Leges y pragmaticas reales del reyno de Sardeña</i>
1641	GIOVANNI DEXART	<i>Capitula sive acta curiarum regni Sardiniae</i>
	SALVATORE VIDAL	<i>Clipeus Aureus excellentiae calaritanae</i>
1643	SALVATORE VIDAL	<i>Propugnaculum triumphale</i>
1644	SALVATORE VIDAL	<i>Respuesta al historico Vico</i>
1651	GIOVAN BATTISTA BURAGNA	<i>Batalla peregrina entre amor y fidelidad con portentoso triumpho de las armas de España etc.</i>
	GAVINO FARINA	<i>Medicinale patrociniun ad tyrones Sardiniae medicos, in quo natura febris Sardiniae provincias vexantis, causae, signa, prognostica et medendi methodus describitur eiusdemque Sardiniae calumnia quam a priscis meruit habere vindicatur</i>
1672	JOSÉ DELITALA Y CASTELVI	<i>Cima del monte Parnaso Español</i>
1680	JORGE ALEO	<i>Historia cronologica y verdadera de todos los successos y casos particulares sucedidos en la Isla y Reyno de Sardeña del año 1637 al año 1672</i>
	JORGE ALEO	<i>Successos generale de la Isla y Reyno de Sardeña</i>

1687-1688	GIUSEPPE ZATRILLAS Y VICO	<i>Engaños y desengaños del profano amor</i> <i>Comedia de la Sacratissima Passion de</i>
1700?	MAURIZIO CARRUS	<i>nuestro Señor Jesu Christo sacada de los</i> <i>quatro Evangelistas</i>
1700?		<i>La Passion de Nuestro Señor Iesu Christo</i>
1702	PIETRO AQUENZA MOSSA	<i>Tractatus de febre intemperie, sive</i> <i>mutaciones vulgariter dicta Regni Sardiniae</i>
1709	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Los Tobias, su vida escrita en octavas rimas</i>
1714	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Description géographique, historique et</i> <i>politique du royaume de Sardaigne</i>
	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Palacio de Momo</i>
1719	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Monarchia hebrea</i>
1725	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Commentarios de la guerra de España y</i> <i>historia de su Rey Phelipe V el animoso</i> <i>desde el principio de su regnado hasta la</i> <i>paz general del año 1725</i>
1726-1727	MAURIZIO CARRUS	<i>Libro de gosos</i>
1732	ANTONIO MACCIONI	<i>Las siete estrellas de la mano de Jesus.</i> <i>Tratado historico de las admirables vidas y</i> <i>resplandores de virtudes de siete varones</i> <i>illustres de la compañía de Jesus, naturales</i> <i>de Cerdeña</i>
1736	GIOVANNI DELOGU IBBA	<i>Index libri vitae</i>
1750?	MATTEO MADAO	<i>Catalogo istorico di tutte le più illustri fa-</i> <i>miglie sarde</i>
1750?	GIOVANNI BATTISTA MADEDDU	<i>Comedia sacra a sa Resurrezione de Jesu</i> <i>Christu in sesta lyra sarda</i>
1750	MAURIZIO PUGIONI	<i>El barbiero</i>
	PIETRO CHessa CAPPAl	<i>Historia de la vida y hechos de San Luxorio</i>
	MAURIZIO PUGIONI	<i>La vita di S. Luigi Conzaga</i>
	ANTONIO SISCO	<i>Memorie pertinenti alle cose di Sardegna</i>
	ANTONIO SISCO	<i>Miscellanee edite e inedite di cose sarde</i>
	ANTONIO SISCO	<i>Notizie di cose sarde</i>
1750?	GIOVANNI MARIA CONTU	<i>Obra poetica... Alegre, festiva y devota</i> <i>representación de algunas de las virtudes, y</i> <i>prodigios que por virtud divina obrò... el</i> <i>milagroso Beato Salvador de Horta</i>
1760?	MATTEO MADAO	<i>Relazione sull'invasione del 1793 in Sardegna</i>
1765	GIAN BATTISTA VASCO	<i>De certitudine in quaestionibus facti...</i>
1770	MATTEO MADAO	<i>Ripulimento della lingua sarda</i>
1772	FRANCESCO CARBONI	<i>De sardoa intemperie</i>
	DOMENICO SIMON	<i>Trattenimento sulla sfera e sulla geografia</i>
	DOMENICO SIMON	<i>Trattenimento sulla storia sacra dalla crea-</i> <i>zione del mondo alla nascita di Gesù Cristo</i>

1774	FRANCESCO CARBONI	<i>La sanità dei letterati</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Pensieri per resistere ai funesti effetti dell'abbondanza e della carestia</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Poesie italiane e latine</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Sonetti anacreontici</i>
1776	FRANCESCO CARBONI	<i>Carmina nunc primum edita</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>La coltivazione della rosa</i>
1778	DOMENICO SIMON	<i>Per le feste di S. E. conte Lascaris di Ventimiglia, canto in 8^a rima</i>
1779	FRANCESCO CARBONI	<i>De corallis</i>
	ANTONIO PURQUEDDU	<i>De su tesoru de sa Sardigna (Del Tesoro della Sardegna nel cultivo de' bachi e gelsi)</i>
	GIUSEPPE MARIA PILO	<i>Discorso sopra l'utilità delle piante e della loro coltivazione per uso della diocesi di Ales e Terralba</i>
	DOMENICO SIMON	<i>Le piante</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Selecta carmina</i>
1779-1780	GIAMBATTISTA QUASINA	<i>Discorso sopra la coltivazione di alcuni alberi</i>
1780	ANDREA MANCA DELL'ARCA	<i>Agricoltura di Sardegna</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Della città di Cagliari</i>
1780?	ANTONIO MARCELLO	<i>Le trecento matrone romane</i>
1780?	V. F. MELANO DI PORTULA	<i>Lettera pastorale</i>
1780?	GAVINO PES	<i>Lu pentimentu</i>
1780?	GAVINO PES	<i>Lu tempu</i>
1780?	ANTONIO MARCELLO	<i>Perdicca</i>
1780?	EFISIO PINTOR SIRIGU	<i>Pilloni chi sesi</i>
1780?	EFISIO PINTOR SIRIGU	<i>Po paras canzonis?</i>
1780	FRANCESCO CARBONI	<i>Recentiora carmina</i>
1780?	PIETRO PISURZI	<i>S'abe</i>
1780?	PIETRO PISURZI	<i>S'anzone</i>
1780?	EFISIO PINTOR SIRIGU	<i>Sa canzoni de su caboniscu</i>
1781	FRANCESCO CARBONI	<i>Hendecasyllaba ad SS. Eucharistiam</i>
1782	MATTEO MADAU	<i>Saggio d'un'opera intitolata «il ripulimento della lingua sarda» lavorato sopra la sua analogia colle due matrici lingue la greca e la latina</i>
1783	GIUSEPPE COSSU	<i>Della città di Sassari</i>
1784	FRANCESCO CARBONI	<i>Carmina nonnulla</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>D. Thomae rythmus</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>De extrema Cristi coena</i>
	ANTONIO MARCELLO	<i>Il Marcello</i>
	MATTEO MADAU	<i>Lettera apologetica, ovvero osservazioni critiche sopra l'opera del P. Fra. Giacinto</i>

		<i>Hintz contro l'avvocato Saverio Maffei</i>
	LUIGI SOFFI	<i>Poesie</i>
1785?	ANTONIO MARCELLO	<i>La morte del giovane Marcello</i>
1785	ANTONIO MARCELLO	<i>Olimpia ovvero l'estinzione della stirpe di Alessandro il Grande</i>
1787	GIUSEPPE COSSU	<i>Discorso sopra i vantaggi che si possono trarre dalle pecore sarde</i>
	MATTEO MADAO	<i>Le armonie dei Sardi</i>
1787-1788	DOMENICO SIMON	<i>Rerum sardoarum scriptores</i>
		<i>La coltivazione de' gelsi, e propagazione de' filugelli in Sardegna (tomo primo, Morio-grafia sarda ossia Catechismo gelsario proposto per ordine del Regio Governo alli possessori di terre ed agricoltori del Regno sardo; tomo secondo Serio-grafia sarda ossia Catechismo del filugello proposto per ordine del Regio Governo alle gentili femmine sarde)</i>
1789	GIUSEPPE COSSU	<i>Del cotone arboreo</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Istruzione olearia</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Metodo per distruggere le cavallette</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Pensieri sulla moneta papiracea</i>
1790	PIETRO CRAVERI	<i>Lettera pastorale di Monsignor Pietro Craveri, vescovo di Galtelli-Nuoro sopra la coltivazione del cotone</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Saggio sul commercio della Sardegna</i>
1791	MATTEO MADAO	<i>Versione de su Rithmu Eucaristico cum paraphrasi in octava rima, facta dae su latinu in duos principales dialectos</i>
1792	MATTEO MADAO	<i>Dissertazioni storiche apologetiche critiche sulle sarde antichità</i>
1793	RAIMONDO CONGIU	<i>Il trionfo della Sardegna</i>
1793?		<i>L'Achille della Sarda Liberazione</i>
1793	MAURIZIO PUGIONI	<i>Memorie storiche della spedizione della gran flotta francese contro l'isola di Sardegna dell'invasione della città capitale e delle isole intermedie</i>
1793?	PIETRO PISURZI	<i>Sa religione contra sa libertade e iguaglianza</i>
1793?	FRANCESCO IGNAZIO MANNU	<i>Su patriota sardu a sos feudatarios</i>
1798	RAIMONDO VALLE	<i>L'isola dei sogni</i>
1799	GIUSEPPE COSSU	<i>Descrizione geografica della Sardegna</i>
1800	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Del matrimonio e de' suoi doveri</i>
1800?	FRANCESCO CARBONI	<i>Epigrammi</i>

1800?	GIUSEPPE LUIGI SCHIRRU	<i>Il Napoleone</i>
1800	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Istituzioni poetiche proposte agli amatori di poesia latina e italiana</i>
1800?	GIOVAN PIETRO CUBEDDU (PADRE LUCA)	<i>Su leone e s'ainu</i>
1800	MELCHIORRE MURENU	<i>Tancas serradas a muru</i>
1800?	anonimo	<i>Canzona di mastro Juanni</i>
1801	PIETRO ANTONIO LEO	<i>Di alcuni antichi pregiudizii sulla così detta Sarda intemperie, e sulla malattia conosciuta con questo nome, Lezione Fisico-Medica</i>
1802	DOMENICO ALBERTO AZUNI	<i>Histoire géographique, politique et naturelle de la Sardaigne</i>
	RAIMONDO VALLE	<i>I tonni</i>
1803	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Dissertazioni sul progresso delle scienze e della letteratura in Sardegna dal ristabilimento delle due regie Università</i>
1805	DOMENICO ALBERTO AZUNI	<i>Droit maritime de l'Europe</i>
	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Saggio storico-fisico sopra una grotta sotterranea esistente presso la città di Alghero</i>
1807	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Programma d'un giornale di varia letteratura ad uso de' sardi</i>
1808	RAIMONDO VALLE	<i>L'antro fatidico</i>
	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Sonetti storici sulla Sardegna</i>
1811	VINCENZO RAIMONDO PORRU	<i>Saggio di grammatica sul dialetto sardo meridionale</i>
1812	RAIMONDO VALLE	<i>Ercole ed Ebe</i>
1814	RAIMONDO VALLE	<i>Camilla e Polidoro</i>
1818	RAIMONDO VALLE	<i>Gli eroi</i>
1822	RAIMONDO VALLE	<i>I coralli</i> (traduzione del poema latino <i>De corallis</i> di Francesco Carboni)
1825-1827	GIUSEPPE MANNO	<i>Storia di Sardegna</i>
1827	CARLO FELICE	<i>Codice feliciano</i>
1828	GIUSEPPE MANNO	<i>De' vizi de' letterati</i>
1831	GIUSEPPE MANNO	<i>Della fortuna delle parole</i>
1832-1833	VINCENZO SULIS	<i>Autobiografia</i>
1832	VINCENZO RAIMONDO PORRU	<i>Nou dizionariu universali sardu-italianu</i>
1833	RAIMONDO VALLE	<i>Il tempio del destino</i>
1834	FRANCESCO CARBONI	<i>De sardorum literatura</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Selectiora carmina</i>
1837-1838	PASQUALE TOLA	<i>Dizionario biografico degli uomini illustri di Sardegna</i>
	PIETRO MARTINI	<i>Biografia sarda</i>
1839-1841	PIETRO MARTINI	<i>Storia ecclesiastica di Sardegna</i>

1839	VITTORIO ANGIUS	<i>De laudibus Leonorae Arborensium reginae oratio</i>
	GIUSEPPE MANNO	<i>Il giornale di un collegiale</i>
1840	GIOVANNI SPANO	<i>Ortografia sarda nazionale, ossia grammatica della lingua logudorese paragonata all'italiana</i>
1840?	VINCENZO BRUSCU ONNIS	<i>L'orfano</i>
1842	FRANCESCO CARBONI	<i>De corde Jesu, Sonetti in sardo logudorese sull'Eucaristia</i>
	GIUSEPPE MANNO	<i>Storia moderna della Sardegna dall'anno 1775 al 1799</i>
1843-1844	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Storia letteraria di Sardegna</i>
1845	VINCENZO BRUSCU ONNIS	<i>Adelasia di Torres</i>
		<i>Carte d'Arborea (Falsi d'Arborea)</i>
1847	VITTORIO ANGIUS	<i>Leonora d'Arborea o scene sarde degli ultimi lustri del secolo XIV</i>
1850?	GAVINO NINO	<i>Ugone d'Arborea</i>
1851	GIOVAN BATTISTA TUVERI	<i>Del diritto dell'uomo alla distruzione dei cattivi governi. Trattato teologico filosofico</i>
1851-1852	GIOVANNI SPANO	<i>Vocabolario sardo-italiano e italiano-sardo</i>
1852	PIETRO MARTINI	<i>Storia di Sardegna dal 1799 al 1816</i>
1855-1876	GIORGIO ASPRONI	<i>Diario</i>
1857	FRANCESCO SULIS	<i>Dei moti politici dell'isola di Sardegna</i>
1861	PIETRO MARTINI	<i>Storia delle invasioni degli arabi e delle piraterie dei barbareschi in Sardegna</i>
1861-1868	PASQUALE TOLA	<i>Codex diplomaticus Sardiniae</i>
1862	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Angelica</i>
1864	ANTONIO BACCAREDDA	<i>La crestaia</i>
1868	GIOACCHINO CIUFFO	<i>Eleonora d'Arborea</i>
	GIUSEPPE MANNO	<i>Note sarde e ricordi</i>
1869	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Paolina</i>
1870	CARLO BRUNDU	<i>L'Alcaide di Longone</i>
1871	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Il bene dal male</i>
	MICHELE OPERTI	<i>Vincenzo Sulis</i>
	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Vincenzo Sulis. Bozzetto storico</i>
1872	CARLO BRUNDU	<i>La rotta di Macomer</i>
	PIETRO CARBONI	<i>Leonardo Alagon</i>
1874	OTTONE BACCAREDDA	<i>Roccaspinoso</i>
	CARLO BRUNDU	<i>Adelasia di Torres</i>
	ENRICO COSTA	<i>Paolina</i>
1875	MARCELLO COSSU	<i>Elodia e la repubblica sassarese</i>
	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Il ridicolo</i>
	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Non mi ama</i>
	MARCELLO COSSU	<i>Violetta del Goceano</i>

1876	CARLO BRUNDU	<i>Una congiura in Cagliari</i>
1877	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Storia civile dei popoli sardi dal 1798 al 1848</i>
1878	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Feliciana, ossia la ribellione delle mogli</i>
1879	MARCELLO COSSU	<i>La bella di Osilo</i>
	OTTONE BACAREDDA	<i>Bozzetti sardi</i>
1881	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Sull'orlo dell'abisso</i>
1882	GAVINO COSSU	<i>Gli Anchita e i Brundanu</i>
1884	OTTONE BACAREDDA	<i>Casa Corniola</i>
1885	ENRICO COSTA	<i>Il muto di Gallura</i>
	MARCELLO COSSU	<i>Ritedda di Barigau</i>
1887	STEFANO SAMPOL GANDOLFO	<i>L'eremita di Ripaglia ossia l'antipapa Amedeo VIII di Savoia. Racconto storico</i>
	ENRICO COSTA	<i>La bella di Cabras</i>

La narrativa del Novecento

Het verhalend proza van de twintigste eeuw

1890	GRAZIA DELEDDA	<i>Nell'azzurro</i>
1891	GRAZIA DELEDDA	<i>Amore regale</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Stella d'Oriente</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Fior di Sardegna</i>
1892	GRAZIA DELEDDA	<i>Amori fatali, La leggenda nera</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La regina delle tenebre</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Sulle montagne sarde</i>
1893	CARLO BRUNDO	<i>Il romanzo di una montanina</i>
1894	GRAZIA DELEDDA	<i>Racconti sardi</i>
1895	GRAZIA DELEDDA	<i>Le tentazioni</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Anime oneste</i>
1896	GRAZIA DELEDDA	<i>La via del male</i>
1897	ENRICO COSTA	<i>Rosa Gambella</i>
	ENRICO COSTA	<i>Giovanni Tolu</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il tesoro</i>
1898	GRAZIA DELEDDA	<i>L'ospite</i>
1899	GRAZIA DELEDDA	<i>Giaffah</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La giustizia</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>N. S. del buon consiglio</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Le disgrazie che può cagionare il denaro</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>I tre talismani</i>
1900	GRAZIA DELEDDA	<i>Il vecchio della montagna</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Tribunali umoristici. Anno I</i>
1902	POMPEO CALVIA	<i>Quiteria</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Dopo il divorzio</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>La giustizia che diverte.</i>
		<i>Tribunali umoristici. Anno II</i>
1903	GRAZIA DELEDDA	<i>Elias Portolu</i>
1904	GRAZIA DELEDDA	<i>Cenere</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>Novelle rusticane</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>La famiglia alpinistica. Tipi e paesaggi</i>
1905	GRAZIA DELEDDA	<i>I giochi della vita</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Mondo birbone. Tribunali umoristici</i>
1906	GRAZIA DELEDDA	<i>Nostalgie</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>L'edera</i>
1907	GRAZIA DELEDDA	<i>Amori moderni</i>

	GRAZIA DELEDDA	<i>L'ombra del passato</i>
	GIACINTO SATTA	<i>Il tesoro degli angioini</i>
1908	GRAZIA DELEDDA	<i>Il nonno</i>
1910	PIETRO CASU	<i>Notte sarda</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Sino al confine</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il nostro padrone</i>
1911	GRAZIA DELEDDA	<i>Nel deserto</i>
1912	GRAZIA DELEDDA	<i>Colombi e sparvieri</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Chiaroscuro</i>
1913	GRAZIA DELEDDA	<i>Canne al vento</i>
1914	GRAZIA DELEDDA	<i>Le colpe altrui</i>
1915	GRAZIA DELEDDA	<i>Marianna Sirca</i>
1916	GRAZIA DELEDDA	<i>Il fanciullo nascosto</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Ironie</i>
1918	GRAZIA DELEDDA	<i>L'incendio nell'uliveto</i>
1919	GRAZIA DELEDDA	<i>Il ritorno del figlio, La bambina rubata</i>
1920	FILIPPO ADDIS	<i>Il divorzio</i>
	PIETRO CASU	<i>Ghermita al core</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La madre</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Naufraghi in porto</i>
1921	PIETRO CASU	<i>Il voto</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Cattive compagnie</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il segreto dell'uomo solitario</i>
1922	PIETRO CASU	<i>Aurora sarda</i>
	PIETRO CASU	<i>Per te, Sardegna</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il dio dei viventi</i>
1923	PIETRO CASU	<i>La dura tappa</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il flauto nel bosco</i>
	ROMOLO RICCARDO LECIS	<i>La razza</i>
	STEFANO SUSINI	<i>Sardi alla mola</i>
1924	PIETRO CASU	<i>Tra due crepuscoli</i>
	PIETRO CASU	<i>Mal germe</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La danza della collana</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>Edera sui ruderi</i>
1925	FILIPPO ADDIS	<i>Giagu Iscriccia</i>
	PIETRO CASU	<i>La voragine</i>
	FRANCESCO CUCCA	<i>Galoppate nell'Islam</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La fuga in Egitto</i>
1926	GRAZIA DELEDDA	<i>Il sigillo d'amore</i>
	LINO MASALA LOBINA	<i>La mola</i>
1927	GIOVANNI CAU	<i>La fonte di Narciso</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Annalena Bilsini</i>
1928	GRAZIA DELEDDA	<i>Il vecchio e i fanciulli</i>
1929	FILIPPO ADDIS	<i>Il fior del melograno</i>

	PIETRO CASU	<i>Santa vendetta</i>
	LINO MASALA LOBINA	<i>I capitomboli di Gabriele Deriu</i>
1930	GRAZIA DELEDDA	<i>La casa del poeta</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il dono di Natale</i>
1931	GRAZIA DELEDDA	<i>Il paese del vento</i>
1932	FILIPPO ADDIS	<i>Le bestie dei miei amici: i bipedi</i>
	SALVATORE CAMBOSU	<i>Lo zufolo</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La vigna sul mare</i>
	LINO MASALA LOBINA	<i>Uno nella folla</i>
1933	GRAZIA DELEDDA	<i>Sole d'estate</i>
1934	FILIPPO ADDIS	<i>Le bestie dei miei amici: i quadrupedi</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>L'argine</i>
	GIOVANNI ANTONIO MURA	<i>La tanca fiorita</i>
1935	FILIBERTO FARCI	<i>Sorighittu</i>
1936	FILIPPO ADDIS	<i>Il moro</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La chiesa della solitudine</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Cosima, quasi Grazia</i>
1937	GRAZIA DELEDDA	<i>Cosima</i>
1938	PIETRO CASU	<i>Cuore veggente (postuma)</i>
	EMILIO LUSSU	<i>Un anno sull'altipiano</i>
1939	FILIPPO ADDIS	<i>Vecchia Sardegna</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il cedro del Libano</i>
	MARIA DELOGU	<i>Cor meum</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>San Silvano</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>La sposa in città</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>Racconti di Sardegna</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>L'ultima tappa</i>
1942	GIUSEPPE DESSI	<i>Michele Boschino</i>
1945	GIUSEPPE DESSI	<i>Racconti vecchi e nuovi</i>
	FRANCESCO FANCELLO	<i>Il diavolo fra i pastori</i>
1948	SALVATORE SATTA	<i>De profundis</i>
1949	MARIA DELOGU	<i>Gli operai della fabbrica</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>Storia del principe Lui</i>
	FRANCESCO FANCELLO	<i>Il salto delle pecore matte</i>
1953	MARIA DELOGU	<i>Albana Gregori</i>
	PARIDE ROMBI	<i>Perdu</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>C'è un'isola antica</i>
1954	SALVATORE CAMBOSU	<i>Miele amaro</i>
1955	GIUSEPPE DESSI	<i>I passerì</i>
1956	FRANCO SOLINAS	<i>Squarciò</i>
1957	SALVATORE CAMBOSU	<i>Una stagione a Orolai</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>Isola dell'Angelo</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>La ballerina di carta</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Diario di una maestrina</i>

1959	GIUSEPPE DESSI	<i>Introduzione alla vita di Giacomo Scarbo</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>Racconti drammatici</i>
1960	GIUSEPPE FIORI	<i>Sonetàula</i>
1961	GIUSEPPE DESSI	<i>Il disertore</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Piccole cronache</i>
1962	FRANCESCO MASALA	<i>Quelli dalle labbra bianche</i>
	MARIANGELA SATTA	<i>Il grano e il loglio</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>Ascanio</i>
	GIUSEPPE ZURI - SALVATORE MAN- NUZZU	<i>Un Dodge a fari spenti</i>
1964	GIUSEPPE DESSI	<i>Eleonora d'Arborea</i>
1965	ANTONIO GRAMSCI	<i>Lettere dal carcere</i>
1966	GIUSEPPE DESSI	<i>Lei era l'acqua</i>
	MARIANGELA SATTA	<i>Il ventilabro</i>
1967	ANTONIO COSSU	<i>I figli di Pietro Paolo</i>
1968	MICHELE COLUMBU	<i>L'aurora è lontana</i>
	EMILIO LUSSU	<i>Il cinghiale del diavolo</i>
	ANTONIO PUDDU	<i>Zio Mundeddu</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Marco e il banditismo</i>
1969	ANTONIO COSSU	<i>Il riscatto</i>
	PARIDE ROMBI	<i>Il raccolto</i>
1971	FRANCESCO ZEDDA	<i>Maracanda</i>
1972	GIUSEPPE DESSI	<i>Paese d'ombre</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Il filo della pietra</i>
1974	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Colloqui e dialoghi</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Greggi d'ira</i>
1975	GAVINO LEDDA	<i>Padre padrone</i>
1976	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Natale a Orgosolo</i>
1977	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Capo d'orso</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Le radici</i>
	GAVINO LEDDA	<i>Lingua di falce</i>
	SALVATORE SATTA	<i>Il giorno del giudizio (postumo)</i>
1978	GIULIO ANGIONI	<i>A fuoco dentro A fogu aintru</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>La scelta (postumo)</i>
1981	ANGELO CARTA	<i>Anzelinu</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Sardigna ruja</i>
	SALVATORE SATTA	<i>La veranda (postumo)</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Il ponte di Marreri</i>
1982	LARENTU PUSCEDDU	<i>S'arvore de sos Tzinesos</i>
1983	GIULIO ANGIONI	<i>Sardonica</i>
	MICHELANGELO PIRA	<i>Sos sinnos</i>
	ANTONIO PUDDU	<i>La colpa di vivere</i>
1984	SERGIO ATZENI	<i>Araj dimoniu</i>
	SALVATORE CAMBOSU	<i>Racconti</i>

	ANTONIO COSSU	<i>Mannigos de memoria</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>Rapsodia sarda</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Erthole</i>
1985	MIMMO BUA	<i>Gente di Ischiria</i>
	ANTONIO COSSU	<i>A tempos de Lussurzu</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Manzela</i>
1986	SERGIO ATZENI	<i>Apologo del giudice bandito</i>
	FRANCESCO MASALA	<i>Il dio petrolio</i>
	NATALINO PIRAS	<i>Il tradimento del mago</i>
	MARIO PUDDU	<i>Alivertu</i>
1987	BENVENUTO LOBINA	<i>Po cantu Biddanoa</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>Sinfonia aurea</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Santi di creta</i>
1988	GIULIO ANGIONI	<i>L'oro di Fraus</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>La visita</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Procedura</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Mas complicado</i>
1989	GIUSEPPE DESSI	<i>Come un tiepido vento (postumo)</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Un morso di formica</i>
	FRANCESCO MASALA	<i>S'Istoria</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Su zogu</i>
1990	GIULIO ANGIONI	<i>Il sale sulla ferita</i>
1991	SERGIO ATZENI	<i>Il figlio di Bakunin</i>
	LARENTU PUSCEDDU	<i>Mastru Taras</i>
	SALVATORE SECHI	<i>Fuga nella memoria</i>
1992	GIULIO ANGIONI	<i>Una ignota compagnia</i>
	MICHELE COLUMBU	<i>Senza un perché</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Ferro recente</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Picta</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>La figlia perduta</i>
	GIOVANNI PIGA	<i>Sas andalas de su tempus</i>
1993	GIULIO ANGIONI	<i>Lune di stagno</i>
	ANTONIO COSSU	<i>Il vento e altri racconti</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Meglio morti</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Falso gotico nuorese</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>L'arca di Noè</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Sette schegge di luna</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Per Dio e per il re</i>
1994	GIULIO ANGIONI	<i>La visita</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Le ceneri del Montiferro</i>
	NATALINO PIRAS	<i>La piana di Chentomines</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Di stenciu a manu mancina</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>L'isuli du sprafundu</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Il cammino spezzato</i>

1995	SERGIO ATZENI	<i>Il quinto passo è l'addio</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Le intime pietre - un racconto industriale</i>
	NATALINO PIRAS	<i>La Mamma del sole</i>
1996	SALVATOR RUJU	<i>La casa del corso</i>
	SERGIO ATZENI	<i>Passavamo sulla terra leggeri</i>
	SERGIO ATZENI	<i>Bellas mariposas</i>
	FRANCESCO CUCCA	<i>Muni rosa del Suf</i>
	MICHELANGELO PIRA	<i>Isalle</i>
1997	ANTONIO PUDDU	<i>La valle dei colombi</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Sheol</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Nulla</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Il mare</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Sentieri di città</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Collodoro</i>
	SALVATORE SATTA	<i>La stazione dei sogni</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Lu bastimentu di li sogni di sciumma</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Cantore in malas</i>
	1998	SERGIO ATZENI
FILIPPO CANU		<i>Funerale di stato</i>
MARCELLO FOIS		<i>Sempre caro</i>
IGNAZIO LECCA		<i>Tornare a Giarranas</i>
PAOLO MACCIONI		<i>Insonnie newyorkesi</i>
1999	SERGIO ATZENI	<i>Raccontar fole</i>
	MIMMO BUA	<i>Contos torrados dae attesu</i>
	ALBERTO CAPITTA	<i>Il cielo nevica</i>
	LUCIANA FLORIS	<i>Isole di terra, di pietra, d'aria</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Gap</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Sangue dal cielo</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Maschere e angeli nudi</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Sciuliai umbras</i>
	NICOLA LECCA	<i>Concerti senza orchestra</i>
	BRUNO MUNTONI	<i>Sotto il segno di Lyra</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Il viaggio degli inganni</i>
	MARIA PES	<i>L'occhio della luna</i>
	BEPI VIGNA	<i>La pietra antica</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Lettere da Orune</i>
2000	MILENA AGUS	<i>Elettroni liberi</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Il gioco del mondo</i>
	GIOVANNI CARA	<i>L'angelo armato</i>
	NICOLA LECCA	<i>Ritratto notturno</i>
	BENVENUTO LOBINA	<i>Racconti</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Il catalogo</i>
	GIUSEPPE MARCI	<i>Vita, pensieri e opere di Giuseppe Torres</i>
LUCIANO MARROCU	<i>Fàulas</i>	

	SALVATORE NIFFOI	<i>Il postino di Piracherfa</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>La caccia</i>
	GRAZIA MARIA Poddighe	<i>Il paese dell'uva</i>
	RAFFAELE PUDDU	<i>Pueblo</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Diavoli di Nuraiò</i>
2001	GIULIO ANGIONI	<i>Millant'anni</i>
	CRISTIANO BANDINI	<i>Mezza stagione</i>
	PASQUETTA BASCIU	<i>Omar</i>
	FRANCESCO CARLINI	<i>S'omini chi bendiat su tempus</i>
	FRANCESCO CARLINI	<i>Basilisa</i>
	ELIANO CAU	<i>Dove vanno le nuvole</i>
	GIULIA CLARKSON	<i>Le stagioni di Flora</i>
	MARINA DANESE	<i>Corte Soliana</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Dura madre</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Arcipelaghi</i>
	PAOLO MANINCHEDDA	<i>Non toccate la gramigna</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Alice</i>
	MARIELLA MARRAS	<i>La corsa alla stella</i>
	FRANCESCO MASALA	<i>Il parroco di Arasolè</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Cristolu</i>
	LUIGI PINTOR	<i>Il nespolo</i>
	NATALINO PIRAS	<i>Il sogno e il sonno</i>
	ANTONIO PUDDU	<i>Dopo l'estate</i>
	LARENTU PUSCEDDU	<i>Su belu de sa bonaùra</i>
	ALDO TANCHIS	<i>Pesi leggeri</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>L'ombra di lu soli</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Lo stato delle anime</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Da riva a riva</i>
2002	GIULIO ANGIONI	<i>La casa della palma</i>
	SERGIO ATZENI	<i>Racconti con colonna sonora</i>
	PIETRO CLEMENTE	<i>Triglie di scoglio</i>
	ANTONIO COSSU	<i>Il sogno svanito</i>
	MARCELLO FOIS	<i>L'altro mondo</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Materiali</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Piccole storie nere</i>
	LUCIANO MARROCU	<i>Debrà libanòs</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Nurài</i>
	SALVATORE SATTA	<i>Abbalughente</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Neropioggia</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Cumentì òru di néuli</i>
	GIORGIO TODDE	<i>La matta bestialità</i>
2003	FRANCESCO ABATE	<i>Il cattivo cronista</i>
	PAOLA ALCIONI	<i>La stirpe dei re perduti</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Il mare intorno</i>

	SERGIO ATZENI	<i>Gli anni della grande peste</i>
	RINA BRUNDU	<i>Tana di volpe</i>
	GIULIA CLARKSON	<i>La città d'acqua</i>
	NANNI FALCONI	<i>Su cuadorzu</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Scenari d'esilio</i>
	NICOLA LECCA	<i>Ho visto tutto</i>
	PAOLO MACCIONI	<i>L'ufficio del pietrisco</i>
	BASTIANA MADAU	<i>Nàscar</i>
	GIUSEPPE MARCI	<i>Bingia</i>
	GIANFRANCO MURTAS	<i>Lo specchio del vescovo. Il caso di Villamaura</i>
	MARIA PES	<i>Ricordi di Cagliari e altri racconti</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Paura e carne</i>
2004	FRANCESCO ABATE	<i>Ultima di campionato</i>
	PAOLA ALCIONI - ANTONI MARIA PALA	<i>Addia</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Assandira</i>
	PASQUETTA BASCIU	<i>La danza delle cavigliere</i>
	ALBERTO CAPITTA	<i>Creaturine</i>
	ELIANO CAU	<i>Adelasia del Sinis</i>
	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Ill'anni di la ghera</i>
	ROSSANA COPEZ	<i>Si chiama Violante</i>
	PAOLO MACCIONI	<i>Doppio gioco</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Il terzo suono</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Le fate dell'inverno</i>
	GIUSEPPE MARCI	<i>Il tesoro di Todde</i>
	GIANNI MARILOTTI	<i>La quattordicesima commensale</i>
	LUCIANO MARROCU	<i>Scarpe rosse, tacchi a spillo</i>
	GIAN PAOLO MELE CORRIGA	<i>Lo scialle</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>La sesta ora</i>
	ALBINO PAU	<i>Sas gamas de Istelai</i>
	GIUSEPPE PILI	<i>Il ventre della sposa bambina</i>
	SALVATORE PINNA	<i>La vera storia di Gigaggioga Gungù</i>
	LUIGI PINTOR	<i>Servabo</i>
	BRUNO ROMBI	<i>Una donna di carbone</i>
	MARIANGELA SEDDA	<i>Oltremare</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Agra terra</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>La rena dopo la risacca</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Ei</i>
	GIORGIO TODDE	<i>L'occhiata letale</i>
2005	MILENA AGUS	<i>Mentre dorme il pesceccane</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Alba dei giorni bui</i>
	ROSSANA CARCASSI	<i>L'orafo</i>
	ANNA CASTELLINO	<i>In su celu siat</i>
	PAOLO CHERCHI	<i>Erostrati e astripeti</i>

	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Amore, amore</i>
	ROBERTO CONCU	<i>Verità per verità</i>
	MARIANGELA DUI	<i>Meledda</i>
	NANNI FALCONI	<i>Sa gianna tancada</i>
	ANNALISA FERRUZZI	<i>L'uomo in fallo</i>
	MARIO FILIA	<i>Luna mala</i>
	LUCIANA FLORIS	<i>Doppia radice</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Pòju Luàdu</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Quirino Irde stratega</i>
	ANGELO LEDDA	<i>Ex prete</i>
	ARMANDO MACCIOCUCU	<i>Terra Rossa: un racconto dal Nordeste Brasiliano</i>
	SANDRO MASCIA	<i>Café Marina</i>
	GIAN PAOLO MELE CORRIGA	<i>Gli impareggiabili figli di Nur</i>
	MARIO MEREU	<i>Aremigus</i>
	MARCO MURENU	<i>Nel terzo piano</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>La leggenda di Redenta Tiria</i>
	NINO NONNIS	<i>Hanno ucciso il bar ragno</i>
	MARIO ORRÙ	<i>Il mandorlo fiorisce sempre</i>
	ENRICO PILI	<i>La quinta S</i>
	ANNA PAOLA PISCHEDDA OGGIANO – ANTONELLA RITA PISCHEDDA OGGIANO	<i>Chicchi di grano. Storie d'amore e d'amicizia nella Tempio di fine Ottocento</i>
	GRAZIA MARIA Poddighe	<i>La regina degli Shardana</i>
	MARIA FRANCESCA PUDDU	<i>Una domenica straordinaria</i>
	MARIANGELA SEDDA	<i>Sotto la statua del re</i>
	ALDO TANCHIS	<i>L'anno senza estate</i>
	GIORGIO TODDE	<i>E quale amor non cambia</i>
2006	FRANCESCO ABATE	<i>Getsemani</i>
	MILENA AGUS	<i>Mal di pietre</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Le fiamme di Toledo</i>
	DANIELA BIONDA	<i>Orgianas</i>
	LINA BRUNDU	<i>Riverberi e testimonianze</i>
	ANNA CASTELLINO	<i>Mischineddus</i>
	EMANUELE CIOGLIA	<i>Il mozzateste</i>
	MICHELE CONGIAS	<i>La montagna della luce</i>
	AUGUSTO CUCCUI	<i>Dea madre</i>
	FRANCESCO ANGELO DEMONTIS	<i>L'ultimo desiderio del giudice</i>
	LINA DETTORI	<i>La famiglia immaginaria</i>
	VASCO DOVERI	<i>Banditi</i>
	GIANLUCA FLORIS	<i>Il lato destro</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Memoria del vuoto</i>
	NICOLA LECCA	<i>Hotel Borg</i>
	ARMANDO MACCIOCUCU	<i>Il diavolo al castello</i>
	GIACOMO MAMELI	<i>La ghianda è una ciliegia</i>

	NICOLÒ MANCA	<i>Sa enna 'e s'anima</i>
	SANDRO MASCIA	<i>Nicoletta</i>
	RITA MASTINU	<i>La mia terra visionaria</i>
	GIANLUCA MEDAS	<i>Le avventure di Flamingo</i>
	VITTORIO MELIS	<i>Sardo, luce degli dei</i>
	FRANCO MELIS	<i>Bonaria</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>La vedova scalza</i>
	ANTONELLO PELLEGRINO	<i>Bronzo</i>
	ENRICO PILI	<i>Incroci a raso</i>
	PAOLO PILLONCA	<i>Antonandria</i>
	GIANNI PILUDU	<i>"...A quel punto volai via"</i>
	NATALINO PIRAS	<i>Sepultas</i>
	ANDREA PUBUSA	<i>Gioco pericoloso</i>
	GIUSEPPE PUSCEDDU	<i>Fratello bandito</i>
	NELLO RUBATTU	<i>Hanno morto a Vinnèpaitutti</i>
	ALDO SALIS	<i>Il padre di Chiara</i>
	GIORGIO SECCI	<i>La carretta</i>
	RINO SOLINAS	<i>Il pastore di capre</i>
	GIUSEPPE TIROTTA	<i>Il bastimento dei sogni di spuma</i>
	FULVIO TOCCO	<i>Correva come un cavallo</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Parlavo col vento</i>
	BEPI VIGNA	<i>Niccolai in mondovisione</i>
2007	FRANCESCO ABATE	<i>I ragazzi di città</i>
	MILENA AGUS	<i>Perché scrivere</i>
	PAOLA ALCIONI	<i>Mordipiedi il tenebroso</i>
	GIULIO ANGIANI	<i>La pelle intera</i>
	MARIANO BACHIS	<i>Anime trafitte</i>
	MARIO CORDA	<i>La piazzetta</i>
	ALESSANDRO DE ROMA	<i>Vita e morte di Ludovico Lauter</i>
	GIOVANNI ENNA	<i>1409. Fuga sulla Giara</i>
	MARIO FILIA	<i>L'ultimo canto del colle</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Gente del libro</i>
	NICOLA LECCA - LAURA PARIANI	<i>Ghiacciofuoco</i>
	ADELE LORIGA CAMOGLIO	<i>La porta interna del mare</i>
	ANNALENA MANCA	<i>L'accademia degli scrittori muti</i>
	ANTONIO DIEGO MANCA	<i>La donna delle sette fonti</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Giobbe</i>
	SANDRO MASCIA	<i>L'Alfa e l'Omega</i>
	MICHELA MURGIA	<i>Il mondo deve sapere</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>L'ultimo inverno</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Ritorno a Baraule</i>
	ENRICO PILI	<i>Hinterland Sei</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Morte de unu Presidente</i>
	ALBERTO SECCI	<i>Dulcòe</i>

	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Lu basgiu di la luna matrona</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Al caffè del silenzio</i>
	GIORGIO TODDE	<i>L'estremo delle cose</i>
	ANTONIO TURNU	<i>Ibrida perpetua</i>
	MARCO VARGIU	<i>Penne in agrodolce</i>
2008	FRANCESCO ABATE	<i>Così si dice</i>
	MILENA AGUS	<i>Ali di babbo</i>
	MILENA AGUS	<i>Il vicino</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Afa</i>
	ALBERTO CAPITTA	<i>Il giardino non esiste</i>
	MASSIMO CARLOTTO - FRANCESCO ABATE	<i>L' albero dei microchip</i>
	MASSIMO CARLOTTO - FRANCESCO ABATE	<i>Mi fido di te</i>
	ALESSANDRO DE ROMA	<i>La fine dei giorni</i>
	SAVINA DOLORES MASSA	<i>Undici</i>
	ALESSANDRA MURGIA	<i>Mattia Saba</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Il pane di Abele</i>
	OTTAVIO OLITA	<i>La borsa del colonnello</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Sardinia blues</i>
	ALDO TANCHIS	<i>Una luce passeggera</i>
	BRUNO TOGNOLINI	<i>Ciò che non lava l'acqua</i>
2009	FRANCESCO ABATE	<i>L'uomo di mezzo</i>
	FRANCESCO ABATE	<i>Matrimonio e piacere</i>
	MILENA AGUS	<i>La contessa di ricotta</i>
	MARIO FILIA	<i>Ne parlerò con Elias</i>
	BACHSIO FLORIS	<i>Nùoro forever</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Stirpe</i>
	PIA GIGANTI	<i>Canto di donne</i>
	ELIAS MANDREU	<i>Nero riflesso</i>
	FRANCO MELIS	<i>Quei giorni a Fonsarda</i>
	MICHELA MURGIA	<i>Accabadora</i>
	OTTAVIO OLITA	<i>Il futuro sospeso</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>La stele di Osana</i>
	GIUSEPPE PUTZOLU	<i>Il viandante</i>
	STEFANIA SABA	<i>Su calarighe</i>
	MARIANGELA SEDDA	<i>Vincendo l'ombra</i>
	CLARA SPADA	<i>La chiave del Vaticano</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Dieci gocce</i>
2010	GIANCARLO BIFFI	<i>Rosmarino e il frigorifero che parla</i>
	MICHELA CAPONE	<i>Quando impari a allacciarti le scarpe</i>
	GIOVANNI CARA	<i>Viaggio per un altro viaggio</i>
	MARIO CIUSA	<i>Il ladro di momenti</i>
	CLAUDIO COLLU	<i>Siderale</i>

ALESSANDRO DE ROMA	<i>Il primo passo nel bosco</i>
LINA DETTORI	<i>Il sentimento prevalente</i>
FILIBERTO FARCI	<i>Gioele Flores e altri racconti</i>
FABRIZIO FENU	<i>Flavia e il minatore</i>
ANNALISA FERRUZZI	<i>Le tre scimmiette</i>
BRUNO FURCAS, SALVATORE BANDINU	<i>Boati di solitudine</i>
FRANCA ELISABETTA IANNUCCI	<i>Gli anni della foca monaca</i>
LICIA LISEI, PIERO MARCIALIS	<i>La casa dello strego</i>
PAOLO MACCIONI	<i>Buenos Aires troppo tardi</i>
MARIA MANCA PULINO	<i>La cantina dei segreti</i>
LUIGI MANCONI - MARCO LOMBARDO RADICE	<i>Lavoro ai fianchi</i>
ELIAS MANDREU	<i>Dopotutto</i>
MARIELLA MARRAS	<i>Il mondo con gli occhiali</i>
SAVINA DOLORES MASSA	<i>Mia figlia follia</i>
PIETRO MAURANDI	<i>Hombres y dinero</i>
RAFAEL MEDINA	<i>Sigvard</i>
ROBERTO MURA	<i>Mesina e il killer romantico</i>
ALESSANDRA MURGIA	<i>La zavorra</i>
SALVATORE NIFFOI	<i>Il bastone dei miracoli</i>
ANTONELLO PELLEGRINO	<i>Dalla scura terra</i>
GIUSEPPE PILI	<i>Nel seme del padre</i>
AUGUSTO SECCHI	<i>Vicolo rosso</i>
FLAVIO SORIGA	<i>Il cuore dei briganti</i>
GIORGIO TODDE	<i>Ero quel che sei</i>
ANNA TOLU POUGET	<i>Gli anni della speranza</i>

Giuseppe Marci, professore ordinario, insegna Filologia Italiana nella Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Cagliari e Letteratura sarda nella Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Cagliari. Ha insegnato nell'Università di Sassari.

È direttore del Centro di Studi Filologici Sardi e, in tale veste, segue la pubblicazione della collana "Scrittori sardi".

Svolge attività pubblicistica operando nel campo del giornalismo letterario. Ha fondato e diretto "NAE", trimestrale di cultura (2002-2008).

Ha studiato le modalità secondo le quali la letteratura italiana si è articolata, nei diversi momenti del tempo e nelle differenti aree geografiche, e ha dedicato specifica attenzione ai casi rappresentati dalla Sardegna e dalla Sicilia.

Si è occupato di opere autobiografiche settecentesche (Giacomo Casanova) e di narrativa novecentesca (Beppe Fenoglio, Sergio Atzeni).

Ha curato l'edizione delle opere di autori didascalici del Settecento (Domenico Simon, Giuseppe Cossu, Antonio Purqueddu, Andrea Manca dell'Arca, Pietro Leo); di scrittori (Enrico Costa) e di autobiografi dell'Ottocento (Vincenzo Sulis); di scrittori (Salvatore Satta) e di autobiografi (Umberto Cardia) del Novecento.

Ha scritto un volume intitolato *In presenza di tutte le lingue del mondo. Letteratura sarda* nel quale, osservando il caso specifico della letteratura sarda dall'antichità ai giorni nostri, riflette sul tema del canone e sulla relazione fra autori *maggiori e minori*, fra le *grandi* tradizioni letterarie e le produzioni elaborate in aree marginali e periferiche.

Giuseppe Marci is hoogleraar en doceert Italiaanse filologie aan de Faculteit der buitenlandse talen en culturen van de Universiteit van Cagliari, en Sardijnse literatuur aan de Faculteit der letteren en filosofie van dezelfde universiteit.

Hij is directeur van het Centrum voor Sardijnse Filologische Studies en in die hoedanigheid leidt hij de uitgave van de reeks 'Scrittori sardi' (Sardijnse schrijvers).

Hij publiceert regelmatig in de sfeer van de literaire journalistiek. Hij was oprichter en directeur van het driemaandelijks culturele tijdschrift *NAE* (2002-2008).

Hij heeft onderzoek gedaan naar de manier waarop de Italiaanse literatuur vorm heeft gekregen in verschillende historische periodes en in verschillende geografische gebieden, waarbij zijn aandacht speciaal is uitgegaan naar de situaties in Sardinië en Sicilië.

Ook heeft hij zich beziggehouden met achttiende-eeuwse autobiografische werken (Giacomo Casanova) en twintigste-eeuws verhalend proza (Beppe Fenoglio, Sergio Atzeni).

Hij is opgetreden als bezorger van het werk van achttiende-eeuwse didactisch-moralistische schrijvers (Domenico Simon, Giuseppe Cossu, Antonio Purqueddu, Andrea Manca dell'Arca, Pietro Leo); negentiende-eeuwse schrijvers (Enrico Costa) en autobiografen (Vincenzo Sulis); twintigste-eeuwse schrijvers (Salvatore Satta) en autobiografen (Umberto Cardia).

Hij is de auteur van een boek getiteld *In presenza di tutte le lingue del mondo. Letteratura sarda* (In tegenwoordigheid van alle talen op de wereld. Sardijnse literatuur) waarin hij het specifieke geval van de Sardijnse literatuur vanaf de Oudheid tot onze tijd volgt om vanuit die basis in te gaan op het thema van de literaire canon en op de verhouding tussen 'grote' en 'kleine' schrijvers, tussen de gezaghebbende literaire tradities en de literatuur die voortkomt uit marginale, decentraal gelegen gebieden.

Euro 4,00

ISBN 978-88-8467-644-3

9 788884 676443